

ALMAN ÜNİVERSİTELERİNDE SOSYOLOJİ EĞİTİMİ

Cüneyd Dinç* & Muhammed Fazıl Baş**

Özet: Almanya'daki sosyoloji eğitimi bir yandan yaklaşık iki yüzyıllık bir temel üzerinde şekillenerek bugüne gelmiş ve özellikle Wilhelm von Humboldt'un eğitim reformu bu temelde önemli bir rol oynamıştır. Fakat diğer yandan bugünün daha globalleşmeye ve uluslararası bütünleşmeye dayalı anlayışı eğitim alanında da kendisini göstererek üniversite eğitimini ulusal farkları sindiren bir şekilde standardize etmeye çalışmaktadır. Bologna süreci bunda önemli bir etkiye sahiptir. Bu makalede son on yılda geçmiş ile bugün arasındaki bu çekişmede yeniden şekillenmekte olan Almanya'daki sosyoloji eğitiminin müfredatı mevcut eğilimler çerçevesinde incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Üniversite, sosyoloji, Almanya, Bologna süreci.

Sociology Education at German Universities

Abstract: Sociology education in Germany has a two centenarian basis which was shaped especially by the educational reform of Wilhelm von Humboldt. On the other hand, today's understanding based mostly on trends like globalization and transnational integration shows itself also in the area of education and tries to standardize educational process in universities by assimilating national differences. Bologna process plays a significant role in these developments. In this article, sociology education in Germany which has been reshaped in the last then years on the basis of conflict between past and present is being analyzed in framework of current tendencies.

Key words: University, sociology, Germany, Bologna process.

* Dr.

** Arş. Gör., Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümü

Bir zamanlar sosyolojideki fikirler ve düşünceler Almanya'da belirleniyordu. Sosyolojinin kurucu babalarından ikisi - Max Weber ve Karl Marx- Alman'dı ve bu yeni bilim dalında olup bitenleri takip etmek isteyenler Fransa dışında Almanya'ya bakıyorlardı. Özellikle 1920'ler ve 1930'ların başlarında, Naziler ülkedeki iktidarı ele geçirene kadar, insanlar sosyoloji eğitimini alabilmek için yurt dışından Fransa dışında Almanya'ya geliyorlardı. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sosyolojideki bilimsel liderlik bayrağını Almanya'dan devralan ABD'nin sosyologları, Alman sosyolojisinden derinden etkilenmişlerdi. Mesela 1960'lara damgasını vuracak olan sistem teorisinin en önemli temsilcilerinden Talcott Parsons 1930'larda Heidelberg'de sosyoloji eğitimini tamamlamıştı. Bunun dışında Adorno, Horkheimer gibi Nazi diktatörlüğünden ABD'ye kaçan bilim adamları bu ülkedeki sosyolojiye katkıda bulunmuşlardı, ama kendileri de Amerikan sosyolojisinden etkilenmişlerdi. Almanya'ya geri döndüklerinde bu etkiler ortaya koydukları yeni sosyolojide de takip edilebiliyordu.

Almanya bu dönemlerde sosyoloji konusunda çok ilerlemiş ve bu bilim dalına ciddi katkılarda bulunmuş olmasına rağmen, ilginç bir biçimde Alman sosyoloji eğitimi için aynı şeyi söyleyemiyoruz. Alman üniversitelerindeki sosyoloji bölümleri çok geç gelişim göstermişti. Sosyoloji eğitimi alanındaki gelişmemişlik, kurumsallaşmanın da önünü tıkamıştı. Üniversitelerde felsefe, iktisat gibi başka bilim dallarından bağımsız ilk sosyoloji kürsüleri İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra açıldı ve sosyologlar yetiştirilmeye başlandı. Ama sosyoloji kürsülerinin açılması sosyolojinin bu ülkede bir bilim dalı olarak birçok geleneğe ve akıma bölünmesi ile karşılığını buldu. Bu Almanya'da tek tip bir sosyoloji eğitiminin, belli bir asgari müfredatın geliştirilmesini engelledi. Özellikle 1950'lerde ve 1960'larda farklı üniversitelerde barınan ve birbirine düşman, hatta öğrencilere verdikleri diplomaları karşılıklı olarak tanımayan sosyoloji akımları oluştu. Her ne kadar bugün artık üniversiteler arası bu tarz düşmanlıklar kalkmış olsa ve üniversiteler öğrencilere verdikleri sosyoloji diplomalarını karşılıklı tanısalar da, Almanya'da hâlâ tek tip bir sosyoloji eğitiminden ve müfredatından söz etmek mümkün değildir.

Bu yazının amacı Almanya'daki güncel sosyoloji eğitimi ve müfredatı hakkında bilgi vermek, onu nasıl kurumsallaştığını ve özellikle Bologna sürecinde nasıl değiştiğini göstermektir. Yazı dört bölümden oluşuyor. Birinci bölümde Alman sosyolojisinin akademik yapısı ele alınacak. Özellikle Alman "Ordinarius"

üniversitelerindeki kürsülerin önemi anlatılmaya çalışılacak. İkinci bölümde Alman sosyolojisinin eğitim yapısı hakkında kısa bilgi verilmeye çalışılacak. Üçüncü bölümde sosyoloji için önemli olan ve belli başlı sosyoloji geleneklerini temsil ettikleri düşünülerek seçilmiş bazı Alman üniversitelerindeki 3 yıllık sosyoloji lisans ve 2 yıllık yüksek lisans programlarının müfredatları ele alınacak. Buradaki amaç Alman sosyolojisinin çok boyutlu ve tekil olmayan akademik yapısının nasıl sosyoloji eğitimi etkilediğini göstermektir. Dördüncü bölümde ise bu yapıyı açıklayan faktörler incelenecek. Bu bölümde özellikle, kısa da olsa Alman sosyolojisinin kurumsallaşma tarihine değineceğiz ve Alman akademisinin yapısının temelini oluşturan modern Alman üniversitesinin “kurucusu” Prusyalı Humboldt’un eğitim idealine değineceğiz. Tabi bunun dışında Alman üniversite eğitimi ve onun yapısını derinden etkileyen Bologna sürecine ve Alman hükümeti tarafından hayata geçirilen ve üniversiteler arası mali destek fonlarını elde etmek için bir yarış anlamına gelen “Excellent Initiative” açıklanacak ve böylece üniversite camiasına hakim olan güncel tartışmalara değinilmiş olacak.

Bu yazı ile Türk sosyolojisi ile Alman sosyolojisi arasında eğitimin kurumsallaşması açısından bir kıyaslama yapılmasına katkıda bulunmak hedeflenmektedir. Özellikle de Bologna sürecinin köklü bir eğitim sistemini nasıl etkileyebileceği gösterilmek istenmektedir. Türkiye’de de Bologna süreci çerçevesinde 4 yıllık lisans eğitiminin 3 yıla indirilmesi planlandığı ya da en azından bunun bir tartışma gündemi oluşturduğu düşünülürse, Almanya’nın olumlu ve olumsuz tecrübelerinin Türkiye’deki üniversite sistemi için önemli ipuçları oluşturabileceği düşünülmektedir.

Alman Sosyolojisinin Akademik Yapısı

Almanya’da sosyolojinin ve buna paralel olarak sosyoloji eğitiminin diğer ülkelere kıyasla hatırı sayılır bir gelişmişliğe ulaştığını söyleyebiliriz. 1945’ten önce sosyoloji, Almanya’da iktisat fakültelerinin bünyesinde iktisat eğitiminin bir parçasıydı. Ne iktisat eğitiminden bağımsız bir sosyoloji eğitimi, ne de iktisat fakültelerinden bağımsız sosyoloji kürsüleri vardı. 1945’ten sonra ise, özellikle müttefiklerin girişimleri ile yeni yeni sosyoloji kürsüleri açılmaya başlamıştır. İlk başta çok yavaş gelişmesine rağmen – 1957’ye kadar toplam 5 üniversitede

9 kürsü- zaman içinde, bu sayı hızla artmıştır.¹ Öyle ki 1970'lerde Almanya'da toplam sosyoloji kürsülerinin sayısı 60'a yükselmiş ve bugün (2010) bu sayı 63 üniversitede 326'ya ulaşmıştır. En büyük sosyoloji bölümlerine Duisburg-Essen (10 Kürsü), Bochum (11 Kürsü), Dortmund (12 Kürsü) ve Frankfurt (18 Kürsü) üniversiteleri sahiptir.²

Almanya'daki sosyoloji eğitimi, Türkiye'deki gibi Fen Edebiyat fakültelerinde değil, daha çok sosyolojinin yanında siyasi bilimler, psikoloji ve bazen de eğitim bilimlerinin de bulunduğu Sosyal Bilimler Fakültelerinde (Sozialwissenschaftliche Fakultät) verilmektedir. Fakülteler sosyoloji ya da siyasi bilimler bölümü gibi belli başlı bölümlerden (Fachgruppen) oluşur. Her bir bölümün birkaç tane kürsüsü (Lehrstuhl) bulunur. Bir bölümdeki kürsü sayısı sosyoloji bölümünün üniversitedeki önemine bağlı olarak değişmektedir. Köln, Heidelberg, Münster gibi büyük ve sosyoloji bölümünün köklü bir geçmişe sahip olduğu ve büyük araştırma enstitülerinin bulunduğu üniversitelerde 5-6 sosyoloji kürsüsüne rastlamak mümkündür. Bir kürsünün başında profesör (Professor) unvanına sahip bir kürsü başkanı (Lehrstulnhaber) bulunur ve kürsü başkanları kendi aralarından bir fakülte dekanı seçerler. Kürsüdeki idari işler ile kürsü sekreteri (Lehrstuhlsekretarin) ilgilenir. Kürsü başkanının doktorasını yapan ya da doktorasını tamamlamış asistanları (wissenschaftliche Mitarbeiter) bulunmaktadır. Bunlar hem eğitimle hem de araştırmayla görevlidirler. Kürsüdeki fotokopi, data kodlama vs. gibi "ayak işleri" ile ise lisans veya yüksek lisans seviyesindeki yardımcı öğrenciler (HIWI) görevlendirilir.

Alman üniversite sisteminde "Ordinarius Üniversitesi" yapısı esastır. Ordinaryuslar, yani kürsü başkanları, Alman üniversite sisteminde önemli bir konuma sahiptirler. Kendi kürsülerinde temsil ettikleri bilim alanlarını, akademik ve içerik olarak kendileri belirlerler. Yani bir üniversitedeki bilim dalının eğitim ve araştırma içeriğini kendileri seçerler. Ordinaryuslar üniversite yönetiminden maddi ve idari anlamda bir bağımsızlığa sahiptirler. Zaten kürsü başkanları üniversite idaresinin üyeleri oldukları için, bu bağımsızlığı çok kolay elde edebiliyorlar. Araştırma projelerinin içeriğini ve müfredatı belirlerken kimseye hesap verme gibi bir yükümlülüğü hissetmeyebilir, kendi çalışanları ve

1 Gregor Siefer, Frederieck Abraham, "Studying Sociology in Postwar Germany: A Historical Synopsis of the Development of Academic Degree Programs at German Institutions of Higher Learning", *Soziologie* 3/ 1994, s. 284-297.

2 DGS, "Soziologische Studiengänge in Deutschland" - Ein Datenbankservice der DGS, der Deutschen Gesellschaft für Soziologie, <http://soziologiestudium.info>

öğrencilerinin isteklerini dikkate almayabilirler. Bunun yanı sıra kimlerle çalışmak istediklerini yine kürsü başkanları kendileri belirleyebilirler.³

Alman eğitim sisteminde “Ordinarius üniversiteler”in nasıl ortaya çıktığını anlayabilmek için, Wilhelm von Humboldt’un reformunu ve onun “modern bir toplumda özgür üniversite” idealini anlamamız lazım. Humboldt 19. yüzyılın başlarında Prusya eğitim sistemini modernize etmekle sorumlu devlet bakanıydı. Onun eğitim reformu, Stein ve Hardenberg’in idari ve iktisadi reformlarıyla beraber, Napolyon karşısında alınan yenilginin ardından Prusya’ya ve Prusya toplumunu modernleştirmeyi, özgür ve aydınlanmış bireylerden oluşan modern bir Prusya toplumunu yaratma idealini hedefliyordu. Bunun için de özgür bir üniversite eğitim sistemine ihtiyaç vardı, her ne kadar saray devlet kontrolündeki meslek yüksek okullarını istese de.⁴

Humboldt’un üniversite reformunun iki ana hedefi vardı. Bunlardan ilki bireye özgür ve “objektif” bir (hümanist) eğitimin verilmesiydi, yani devletin ve toplumun/piyasaların isteklerinden bağımsız bir akademik eğitim. Humboldt’un eğitim anlayışında eğitimin temel amacı daha çok insanın kendisini özgür bir birey olarak yetiştirmesi ve geliştirmesiydi. Böylece akademik eğitimi (Bildung) saf meslek eğitiminden (Ausbildung) ayırıyordu.⁵ Bunu yerine getirebilmek için önemli bir ön koşul ise, Humboldt’un ikinci hedefi olan eğitimin ve bilimin “yalnızlığı, özgürlüğü ve birliği” idi. Buna göre hem üniversite eğitimi hem de araştırmalar devletin baskısı olmadan bağımsız bir şekilde yürütülecekti. Devletin üniversite hocalarına ve öğrencilerine müfredat dikte edememesinin sebebi, hocalar ve öğrencilerin bir akademik birlik oluşturup sokratik bir diyalog sayesinde akademik üretim sürecinde bulunabilmeleriydi. Devletin ve toplumun isteklerinden bağımsız olmaları tam da bunun için gerekiyordu.⁶

3 Madeleine Sanchino Martinez, “Der Wandel des deutschen Hochschulwesens: Von der Ordinarien- zur Wettbewerbshochschule”, Anja Neudorf, Julian Zado, Joerla Zeller (der.), *Hochschulen im Wettbewerb- Innenansichten über die Herausforderungen des deutschen Hochschulsystem.*, Bonn: Dietz, 2009, s. 16-30.

4 Gero Lenhardt, *Hochschulen in Deutschland und in den USA - Deutsche Hochschulpolitik in der Isolation.* Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2005; Madeleine Sanchino Martinez, “Der Wandel des deutschen Hochschulwesens”.

5 Sanchino Martinez, “Der Wandel des deutschen Hochschulwesens”.

6 Lenhardt, “Hochschulen in Deutschland und in den USA”.

Sosyoloji Eğitiminin Yapısı

2000’li yılların ortalarına, yani Bologna sürecine kadar, Almanya’daki sosyoloji eğitimi - diğer branşlarda da olduğu gibi - beş sene sürüyordu ve öğrenciler mezun olduklarında yüksek lisans seviyesine sahip olup “Yüksek Sosyolog” unvanına kavuşuyorlardı. Bologna sürecine kadar sosyoloji iki farklı şekilde okutuluyordu. Birincisi *Magister* olarak tanımlandığı şekliyle, yani edebiyat, tarih, sosyal bilimler, iktisat veya hukuk fakültelerinden seçilen bir veya iki branşla beraber okutuluyordu. Mesela Magister Sosyoloji okuyan bir kişi sosyolojiyi, siyasi bilimler, Alman edebiyatı veya tarih gibi derslerle beraber okuyordu. Burada öğrenci ya iki eşit ağırlıklı branş seçiyordu (2 Hauptfächer) ya da bir ana branşı (Hauptfach) iki tane ders yükü az olan minör branşlarla (Nebenfach) beraber okuyordu. Bu şekilde okuyanlar *Magister Artrium* olarak mezun oluyorlardı. *Diplom* dediğimiz ikinci okuma şeklinde ise öğrenci sadece sosyoloji ve başka bir branştan birkaç tane zorunlu ders okuyup *Diplom Soziologe* unvanına sahip oluyordu. Magister ve Diplom unvanlarında öğretilen sosyolojiler arasında içerik açısından bir fark yoktu, daha çok seçilen sosyoloji dışı derslerin ağırlığı bölümler arasındaki farkı yaratıyordu.

Bologna süreciyle bu eski sistem kaldırıldı ve onun yerine Avrupa’da da yaygın olan iki kademeli eğitim sistemi getirildi. Artık sosyoloji okumak isteyen bir kişi eğitime 3 senelik lisans (BA, Bachelor) ile başlıyor ve bu ilk mezuniyetinden sonra 2 senelik bir master programına devam edebiliyor. Lisans seviyesindeki yeni sistem eski sistemle kıyaslandığında öğrenciye daha çok ders yüklüyor, müfredat daha sıkı ve daha çok zorunlu ders içeriyor ve öğrenciye daha az ders seçme imkanı tanıyor.

Almanya’daki sosyoloji lisans müfredatı sadece sosyolojinin temel alanlarını ele almaktadır. Almanya’daki sosyoloji eğitiminde, diğer ülkelerde olduğu gibi antropoloji, felsefe, psikoloji gibi dersler anlatılmıyor. Lisans seviyesindeki temel dersler mikro-, makro sosyoloji, sosyal teori, sosyal yapı, istatistik ve sosyal bilimlerde araştırma metodolojisinden oluşmaktadır daha çok. Bunun yanında bir kürsünün sunduğu belli başlı, aile, siyaset, iktisat, çalışma sosyolojisi, vs. gibi özel sosyoloji alanlarından da dersler seçebilmektedir.

Alman sosyal ve beşeri bilimlerinde dersler üç şekilde işlenmektedir. Birincisi kürsü başkanının amfide anlattığı ve bir konuya giriş olarak görebileceğimiz *Vorlesung*’dur. Öğrenciler bu dersi geçmek için dönem sonunda “Vorlesung”da

dinledikleri konu hakkında bir yazılı sınava tabi tutulurlar. “Vorlesung” yanında asistanların girdiği *Übungen* bulunur. Türkçe kelime karşılığı “alıştırma” olan *Übungen*lerde, ya *Vorlesungen*lerde işlenen konular daha detaylı ele alınmakta ya da asistanlar *Vorlesung*’dan bağımsız bir şekilde kendi araştırma alanlarıyla ilgili konuları işlemektedir. Böylece doktorasını yapan asistanlar hem üniversite öğrencilerine güncel araştırma konularını tanıtıyorlar hem de ilk ders deneyimlerine bu dersler aracılığıyla sahip oluyorlar. *Übungen*lerde öğrenciler her hafta hazırladıkları bir-iki sayfalık ev ödevlerinin yanında dönem içinde anlatılmak üzere bir de sunum üzerinde çalışırlar. *Seminar* yani seminer denilen üçüncü ders şekline kürsü başkanı (ve bazen de doktorasını tamamlamış asistanlar) girer ve kendi araştırma alanlarındaki bir konuyu 15 - 20 kişilik küçük bir grup ile tartışır. Burada esas olan *Seminar*’a katılan öğrencilerin hocanın onlara sunduğu bir konuyu kendi başlarına çalışmalarıdır. Çünkü *Seminar*’ın ikinci amacı öğrencileri akademik çalışmaya ve tez yazmaya hazırlamasıdır. Öğrenciler dolayısıyla *Seminar*larda üzerinde çalıştıkları konu hakkında kaynakları kendileri arayıp seçerler ve araştırmalarını bir sunum haline getirirler. Dönem sonunda ise 20 – 25 sayfalık ödev teslim ederler.

Sosyoloji Müfredatı

Bu bölümde Almanya’daki sosyoloji eğitiminin somut düzlemdeki karşılığı olan müfredatları inceleyeceğiz. Fakat müfredatları incelemeye başlamadan önce şunu akılda tutmamız gerekiyor: Bugün itibariyle Alman lisans ve yüksek lisans eğitim yapısını ya da farklı üniversitelerdeki farklı sosyoloji bölümlerinin öğrencilere sunduğu müfredatları incelemek, bize bir on yıl öncesine ya da bi on yıl sonrasına göre, birçok ortak noktalar olmasına rağmen çok farklı bir tablo sunabilir. Bu farklılık sadece zaman içinde yaşanan tabii değişimlerle ilgili değildir. Burada asıl vurgulamak istediğimiz, genel olarak Almanya’da üniversite eğitim sisteminin, özel olarak ise sosyoloji eğitiminin bir değişim sürecinden geçmesi ve bu sürecin daha tam olarak tamamlanmamış olması ile ilgilidir. Bu sürecin farklı üniversite ve bölümlerdeki yansımaları da farklı olabilmekle beraber, hem bu bölümde müfredatı incelerken hem de bir sonraki bölümde ortaya koymaya çalışacağımız “açıklayıcı faktörler”de görüleceği üzere, bir yandan sosyoloji bölümleri kendi tarihsel temellerini korumaya çalışmakta diğer taraftan ise değişime adapte olmaya çalışmaktadırlar. Burada tarihsel temel olarak yukarıda bahsettiğimiz Humboldt’un üniversite sistemini anabiliriz. Bunun yanında her bir sosyoloji bölümünün özellikle 1945

sonrasında kendileri için oluşturmaya çalıştıkları bir sosyoloji geleneği de söz konusudur. Bu ikisi zaten kürsü sahibi bir ordinaryusun bölümü belirlemesi ile kendisini göstermektedir. Bir yandan bu ikisini korurken diğer taraftan en sıcak dönüşüm faktörü olan Bologna sürecine göre eğitimin yapısını değiştirmenin kolay (kabul edilebilir) bir iş olmadığı, bu bölümde farklı sosyoloji bölümlerinin müfredatlarının içerik ve yapı olarak birbirlerinden farklılaşmasında açıkça görülmektedir. Ordinaryusa bağlı sistem ile Bologna sürecinin eğitimi standardize etmeye yönelik baskıları arasında elbet bir çatışma vardır. Bu da temel olarak niçin bu dönüşüm sürecinin geçmiş ve geleceğe kıyasla farklılık arz ettiğini açıklayacaktır.

Almanya'daki sosyoloji eğitiminin müfredatını incelerken öncelikle lisans (Bachelor) daha sonra da yüksek lisans (Magister) eğitimine bakacağız. Daha önceden de belirttiğimiz üzere, Bologna süreci öncesinde 5 yıl süren ve bitirildiğinde yüksek lisans derecesine denk diploma veren sistem, yerini 3 lisans + 2 yüksek lisans olmak üzere yeni bir sisteme bıraktı. Bu da sosyoloji bölümlerinin ders planının / yapısının ve içeriklerin seçimi ve lisans ve yüksek lisans arasında dağılımının en baştan yapılmasını zorunlu kılmıştır. Bu çerçevede birçok üniversite hâlâ bu sürece ayak uydurmaya çalışmaktadır. Mesela Frankfurt Goethe Üniversitesi gibi bazı üniversiteler bu sebeple yüksek lisans programlarını yeni açıklamakta, bunların 2010-2011 eğitim yılı ve sonrası dönemlerde açılacağını belirtmektedirler. Bu da bizi bu incelemeyi yaparken lisans ve yüksek lisans ayrı ele almamızı gerektirmiştir. Lisans eğitimi için yedi üniversitenin (Hamburg, Frankfurt Goethe, Bielefeld, Münster, Jena, HU Berlin ve Mannheim üniversiteleri) müfredatına bakılmış, yüksek lisans içinse beş üniversite (Köln, Hamburg, Jena, Bielefeld ve Münster üniversiteleri) ele alınmıştır. Almanya'daki bütün sosyoloji bölümlerinin müfredatlarını incelemek yerine bu şekilde sosyoloji eğitiminin daha geleneksel bir yapı arz ettiği bölümlere bakılmıştır. Genel bir bakıştan ziyade özel olarak bu bölümlerin ele alınması, daha öncede belirtildiği gibi bunlar arasındaki farkların daha berrak bir şekilde görülmesini sağlayacaktır. Müfredatları incelerken temel olarak bu bölümlerin sunduğu öğretim planı / yapısından ve ders içeriklerinin yer aldığı "Modulkatalog"lardan faydalanılmıştır. Modulkataloglar, her bir modül'ün, yani bir, iki ya da üç döneme yayılmış ders bütünlerinde nasıl bir çalışma yapılacağını, hangi kaynaklardan faydalanılacağını, hangi akademisyenlerin bu dersle ilgileceğini vs. ayrıntılı olarak bizlere sunmaktadır. Bu Modulkataloglar üniversitelerin sitelerine de konmuş olup, yazımızın sonunda kaynakça bölümünde bu sitelerin adresleri verilmiştir.

Alman üniversitelerinde sosyoloji lisans eğitimi 3 yıl sürmektedir. Bologna süreci ile artık Almanya'da da öğrenciler başarı ile bitirdikleri ders modülleri için belli bir kredi puanı (Leistungspunkte, credit) alıyorlar. Kredinin yüksekliğini ise bir modülün ya da dersin önemi ve ders yükü belirliyor. Bir kredi yaklaşık 25-30 ders saati (ders, derse hazırlanma ve ödev gibi eylemler için harcanmış saat yüküne) karşılık gelmektedir. Modülün dönem sonundaki sınavlar ve ödevler ise, öğrencinin bu modülde hedeflenen yeterlilikleri (Kompetenzen) başarı ile karşılayabildiğini göstermektedir. Öğrenci bu sınavları başarı ile bitirdiği takdirde o modüle ait tüm kredi puanını da alabilmektedir.⁷ Bunları göz önüne alırsak karşımızda yoğun bir programın olduğunu hatırlatmakta yarar var. Öğrenciler yılbaşına 60 olmak üzere üç yılda 180 krediyi tamamlamakla yükümlüdürler. Dersler "Modul"ler şeklinde, yani bir ve daha fazla dönemler arasında içeriği teori ve pratik uygulamalara göre değişiklik gösteren ders bütünleri halinde işlendiğinden, kredilerin derslere dağılımı da bu düzen çerçevesinde değişmektedir. Buna göre bir modülün kredisi yerine göre 5 (Sosyolojiye Giriş modülü, HU Berlin, 1 dönem) yerine göre ise 20 (Sosyolojiye Giriş modülü, Hamburg, 2 dönem) ve daha fazla da olabilmektedir. Bir modülün kredi dağılımına bakıldığında, kredilerin ağırlıklı olarak öğrencilerin kendi çalışmalarına odaklandığı, derslerin ise daha az ağırlıklı olduğu görülmektedir. Yani mesela Mannheim Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde verilen Metot ve İstatistik modülüne bakalım. Üç dönem süren bu modul 27 krediye sahip olup her bir döneme 9 kredi düşmektedir. Bu 9 kredinin 6'sı dersi veren akademisyenin sınıfta yaptığı dersten (Vorlesung), 3'ü ise alıştırma dersinden (Übung) alınmaktadır. Fakat bu 9 kredinin dersliklerle ilgili kısmı 2, öğrencinin ödevler ya da araştırmayla kazanacağı kısım ise Modulkatalog'da 7 kredi olarak tanımlanmıştır. Öğrenci bu modül çerçevesinde her dönem hem bir sınava girmek, hem ev ödevleri hem de sunum hazırlamak zorundadır. Özellikle ileri sınıflarda öğrencilerin araştırma ve ödev-sunumlarla daha fazla ilgilendiği düşünülürse öğrenciler için yoğun bir öğrenme sürecinin yaşandığı söylenebilir.

Fakat söz konusu 180 kredinin hepsi sosyoloji eğitimi çerçevesinde tamamlanmamaktadır. Türkiye'de olduğu gibi Alman üniversitelerinde de tabii ki bölüm dışı seçmeli dersler mevcuttur. Fakat Alman üniversitelerini diğerlerinden ayırt eden asıl özellik, buralardaki bazı sosyoloji bölümlerinin

7 Bayerisches Staatsministerium für Wissenschaft Forschung und Bildung: Neuerung: Leistungspunkte., <http://www.ba-ma.bayern.de/leistungspunkte.html>

yukarıda açıklandığı şekliyle “Hauptfach” ve “Nebenfach” olarak farklı şekillerde okunabilmesidir. Yani öğrenci mezun olduğunda bir ana bölümden bir de yan bölümden mezun olmaktadır. Bazen de iki bölüm birbirine denk olarak yer alırlar. Türkiye’deki “Çift Anadal Programı”ndan farklılık burada, ÇAP’ta ikinci bölümün ek bir kredi külfeti olarak programa yansımaları iken, burada 3 yıl - 180 kredi şeklindeki sistemin sabit kalmasıdır.

Aşağıdaki tabloda lisans eğitimi için ele aldığımız yedi üniversitenin kredi dağılımları gözükmektedir:

	Hamburg	Frankfurt	Bielefeld	Münster	Jena	HU Berlin	Mannheim'
Zorunlu Dersler	104	80	78	53	90	102	102
Seçmeli Dersler	24	42	10	20	40	35	39
Sosyoloji dersleri toplamı	128	122	88	73	130	137	141
Diğer	52	58	92	107	50	43	39
Toplam kredi	180	180	180	180	180	180	180

Tablo 1’de de görüldüğü üzere kredilerin dağılımı büyük farklılıklar göstermektedir. Münster Üniversitesi’nin sosyoloji ders ağırlığının diğerlerine göre çok daha az görülmesinin ardında yukarıda andığımız iki bölümün (Ekonomi ya da Siyaset Bilimi olabiliyor ikinci bölüm) aynı anda okunması faktörü yatmaktadır. Münster’de bu iki bölüm birbirine denk olup, iki bölüm içinde alınması gereken krediler eşittir. Münster’de sosyoloji eğitimi aynı anda iki bölüm okumak biçiminde üç farklı yolla alınabilmektedir aslında. Bunlarda sosyoloji ya ana, ya eşit ya da yan bölüm olmaktadır. Bütün bu farklı yollara göre müfredat da değişiklik göstermekte fakat öğrencinin tamamlaması gereken toplam kredi miktarı olan 180 sabit kalmaktadır. Fakat Münster’de bu uygulama sebebiyle sosyoloji kredi sayısı az olmakla beraber, sosyolojinin ana bölüm olduğu fakat yan bölüm uygulamasının da yapıldığı Hamburg’da sosyoloji kredilerinin 128 olduğu görülmektedir. Bu üniversitede yan bölüme 45 kredi, diğer seçmeli modüller içinse 7 kredi ayrılmış durumdadır. Dolayısıyla kredi miktarları ve modül içeriklerinin dağılımının bu anlamda standart olmadığını fakat bölümlerdeki ağırlıklara göre değiştiğini görüyoruz.

Farklı bölümlerin modül içeriklerinde de bir standart olmadığını, bunların da yine bölümden bölüme değişiklik gösterdiğini söylememiz gerekiyor. Modülleri

zorunlu ve seçmeli modüller olarak ayırarak incelersek farklı bölümlerdeki eğilimleri de gözlemleyebiliriz.

Tablo 2 Lisans Zorunlu Modüller ve Kredileri							
	Hamburg	Frankfurt	Bielefeld	Münster	Jena	HU Berlin	Mannheim
Sosyolojiye Giriş (Makro/ Mikro)	20	20	9	8	30	5	8
Metot/ İstatistik	20	20	24	12	12	30	22
Sosyal Yapı	19		6	6		7,5	8
Sosyal Teori	9	10	15			7,5	
Tez	12	20	17	10	10	12	12
Mesleki/ Staj Hazırlık	14	10	7	11	10	10	16
Siyasi Bilimler						22,5	
Sosyal-psikoloji							16
Demografi						7,5	
Aile Sosyolojisi				6			
Avrupa Topluları							8
Academic Soft Skills	10						12
Saha Ara.					20		

Zorunlu modüllerin farklı bölümlere dağılımının gösterildiği Tablo 2'ye baktığımızda ilk gözümüze çarpan bütün bölümlerin yalnızca dört modülde ortaklaştığıdır. Bunlar da Sosyolojiye Giriş, Metod/İstatistik, Tez ve Mesleki Staj/Hazırlık modülleridir. Bunlara 4 bölümde yer alan Sosyal Teori ve 5 bölümde yer alan Sosyal Yapı modüllerini de ekleyebiliriz. Fakat bunların dışında çok fazla zorunlu modülün (bazılarında hiç) programlarda yer almaması ve zaten temel zorunlu modüllerin de teorik ya da akademik ilerlemeye dayalı olmaktan ziyade mesleki staj gibi iş hayatına yönelik olması dikkat çekicidir. Zorunlu modüllerin dışında aynı tabloya bir de seçmeli modüller üzerinden bakarsak şöyle bir tabloya ulaşıyoruz:

Tablo 3 Lisans Seçmeli Modüller ve Toplam Kredileri							
	Hamburg	Frankfurt	Bielefeld	Münster	Jena	HU Berlin	Mannheim
	2 alan seçiliyor	3 alan seçiliyor	1 alan seçiliyor	2 alan seçiliyor	3 alan seçiliyor	2 alan seçiliyor	3 alan seçiliyor
Toplam Kredi	24	42	10	20	30	35	39
Seçmeli modüllerin ağırlığı %	30 %	33 %	11,4 %	31,7 %	29,1 %	25,5 %	27,6 %
Ekonomi Sosyolojisi	X						
Çatışma Sosyolojisi	X	X		X			
Kültür Sosyolojisi	X	X					
Cinsiyet Sosyolojisi	X						
Medya/ İletişim Sosyolojisi	X	X	X				
Eğitim Sosyolojisi				X	X		
Aile Sosyolojisi				X			
Ampirik Çalışma/ Metodoloji	X		X				X
Sosyal Teori			X				
Küreselleşme			X				
Çalışma Sosyolojisi			X		X		
Sosyal Politika			X				
Sosyal Yapı (Karşılaştırmalı)				X	X		X
Sosyal Değişim					X		
Siyasi Bilimler						X	
Genel Sosyoloji						X	X
Sosyal Psikoloji							X

Seçmeli modüller tablosuna bakıldığında ise dikkat çeken iki nokta mevcut. Bunların ilki, seçmeli sosyoloji modüllerinin genel sosyoloji programı içinde ortalama yüzde 25-30 civarı yer kapladığı, bununda ancak 2 ya da 3 modül anlamına geldiğidir. Yani zaten zorunlu modüllerin fazla çeşitlilik arz etmediği ve sayılarının az olduğu düşünülürse, bir bölümün ayırt edici özelliğini oluşturacağı düşünülecek seçmeli modüllerin öğrenciler tarafından kısıtlı

olarak seçilme imkanı bulduğunu görüyoruz. Dikkat çekici ikinci nokta ise, seçmeli modüller dağılımında yedi üniversite arasında yine bir standart olmadığı ve her bölümün neredeyse tamamen diğer bölümlerden farklı kendi seçmeli derslerine sahip olduğudur.

Lisans eğitimindeki bütün bu tabloları beraber düşündüğümüzde şu sonuçları çıkarıyoruz: Öncelikle öğrenciler aslında yoğun bir programdan geçmekle beraber, bu program sosyoloji açısından çok fazla derse bölünmüş değildir ve bunlar da daha çok 4-5 zorunlu modül üzerinde yoğunlaşmaktadır. Öğrenciler bu zorunlu modüllerden giriş niteliğinde olanları 3-4 dönemde görmekte, diğer dönemlerde ise seçmeli derslere ve asıl olarak da mesleki staj ve bitirme tezlerine odaklanmaktadır. Bunlar da programın yaklaşık yüzde 25-35'ini oluşturmaktadır. Bunun büyük ölçüde Bologna sürecinin lisans öğrencilerini iş hayatına yönelik hazırlama yönündeki eğiliminde kaynaklandığını söyleyebiliriz. Fakat farklı bölümler arasındaki müfredat farklılıklarının nihai anlamda Bologna sürecinin standartlaştırıcılığı karşısında bir direnç oluşturduğu söylenebilirse de, bu derslerin öğrenciler tarafından sınırlı düzeyde alınabiliyor olmasının bu direnci az çok dizginlediğini söyleyebiliriz.

Buradan devam ederek Almanya'daki sosyoloji eğitiminin yüksek lisans (Magister) boyutuna bakabiliriz. Lisans eğitimi Bologna süreci tarafından daha çok meleke sahibi olmaya yönelik olarak planlandığından, sosyoloji eğitiminin daha akademik ve düşünsel yönü ister istemez yüksek lisans eğitiminin üzerinde yoğunlaşmıştır diyebiliriz. Bu da yüksek lisans programlarının bu süreçte yeni baştan ayarlanmasını beraberinde getirmiştir.

Yüksek lisans eğitiminin standart süresi 2 yıl olmasına rağmen bazı üniversiteler yarı zamanlı öğretim ile bunu 4 yıllık bir program haline de getirmektedirler. Öğrenciler öğretim süreci boyunca yine lisans eğitiminde olduğu gibi dönem başına 30, toplamda ise 120 kredi tamamlamakla yükümlüdürler. Farklı bölümlerin yüksek lisans programları arasında işleyiş olarak büyük farklılıklar olduğunu söyleyebiliriz. Burada farklılığı yaratan özellikle öğrencinin konusunda derinleşmesini sağlayacak dersleri nasıl seçeceğine kilitlenmektedir. Bir bölüm bütün öğrencilerine tek bir program sunabileceği gibi, Bielefeld ya da Jena üniversitelerinde olduğu gibi bir yüksek lisans eğitimi içinde iki ya da daha fazla programa ya da "ağırlık merkezi"ne (Schwerpunkt) sahip bölümler de bulunabilmektedir. Ağırlık merkezi bölümün yapısını baştan aşağı şekillendiriyor denebilir. Sosyoloji yüksek lisans programlarının temelde 3 ana bölümden oluştuğunu söyleyebiliriz. Bunlar giriş

dersleri olarak kabul edilebilecek temel modüller (Basismodule), seçilen konuda derinleşmeyi sağlayan inşa modüller (Aufbaumodule) ve son olarak da kapanış modülü (Abschlussmodul) yani yüksek lisans tezidir. Temel modüller bütün öğrenciler için geçerli olurken, bir bölümde farklı ağırlık merkezleri varsa, bir ağırlık merkezine tabi bir öğrencinin alacağı zorunlu inşa ve seçmeli modülleri bir diğerinden farklılaşmaktadır.

Seçtiğimiz beş farklı üniversitedeki sosyoloji bölümlerinin sunduğu yüksek lisans eğitiminin kredi dağılımını aşağıdaki tabloda görmekteyiz:

	Köln	Bielefeld	Hamburg	Jena	Münster
Zorunlu Modüller	42	24	48	70	60
Seçmeli Modüller	54	63	40	20	40
Yüksek lisans tezi	24	33	32	30	20
Toplam kredi	120	120	120	120	120

Yukarıda tabloda sunulan kredi dağılımları bölümün sunduğu programa göre değişkenlik göstermektedir. Her bir bölüm bu açıdan kendine has bir ders planına sahip olmakla beraber, lisanstan farklı olarak artık yüksek lisans derslerinin teori ve uygulama anlamında çok yoğun ve çeşitli olduklarına şahit oluyoruz. Yüksek lisans tam anlamıyla bölümlerin kendi sosyoloji geleneklerini yansıtabilecekleri bir alan oluşturmaktadır. Mesela Köln Üniversitesi'nde programın başlığı Sosyoloji ve Ampirik Araştırma (Soziologie und Emprische Forschung) şeklindedir. Bu da Köln'ün geçmişten bugüne ampirik araştırmalara yaptığı vurgunun yansımasıdır. Genel olarak ders programlarına bakıldığında lisanstan farklı olarak burada öğrencinin yoğun bir şekilde akademik olarak kendisini geliştirmesini sağlayacak derslerin bulunmasıdır. Tablo 5 de her bir bölümü tanımlayıcı ayırt edici dersler sunulmuştur ve burada dikkat çekici bir durum programlardaki farklılığa rağmen yine de özellikle iş hayatı ve sosyal hayat/politikaya özel bir vurgu yapılmasıdır. Bunun yanında toplumsal entegrasyon ve globalleşme gibi güncel konularda çok fazla öne çıkmaktadır. Daha felsefe bilimleri temelli bir sosyoloji anlayışının derslere yansımadağını söylemek mümkündür. Bunu da Alman sosyolojisinin çok fazla bugüne adapte olduğu şeklinde okuyabiliriz. Zaman geçtikçe Alman sosyolojisi de kendi konularının bir kısmını terk etmiş ve yenilerini içinde bulunduğu şartlara göre kabul etmiştir.

Tablo 5 Yüksek Lisans Programlarında Bölümleri Ayırt Edici Modüller

	Jena		Münster	Köln	Bielefeld		Hamburg
PROGRAM	Çalışma – Refah - İş Hayatı	Sosyal Dönüşüm ve Sosyolojik Zaman Tanımları	Modern Toplamların Sosyal Yapı Analizi		Sosyal eşitsizlik - İş hayatı	Toplum ve Ulusaşırı toplumlar	
AYIRT EDİCİ DERSLER	Çalışma pazarı, refah devleti ve sosyal eşitsizlik	Toplum teorisi	Ulusaşırı perspektiften sosyal yapılar	Eylem ve yargı teorisi	Sosyal farklılaşma ve eşitsizlik	Medya sosyolojisi ve politik iletişim	Ticaret, İş hayatı ve organizasyon
	Klinik sosyoloji	Tarihsel sosyoloji	Toplumsal farklılıklar ve entegrasyon	Sosyal yapı bağlamları	Çalışma ve sosyal politika	Bilgi ve bilgi sosyolojisi	Aynksı davranışlar ve sosyal kontrol
	Ticaret ve organizasyon	Sosyolojik zaman tanımları	Modern toplumlarda bilgi ve eğitim	Pazar Kurumlar ve Organizasyonlar	Organizasyon süreçleri	Dünya toplumu: Yapılar ve dinamikler Ulusaşırılık	Sosyo-ekonomik dönüşüm süreçleri
				Sosyal dönüşüm	Ticaret ve refah devleti	Dünya toplumunda siyaset	Globalleşme Sosyal dönüşüm ve refah devleti
				Normlar ve değerler			

Bütün bunlara bakıldığında Almanya’da sosyoloji eğitiminin müfredatının temelde iki yönlü bir harekete sahip olduğunu söyleyebiliriz. Bu yönlerden biri sosyoloji eğitimini standartlaştırma, konularını bugünün ihtiyaçlarına ve eğilimlerine doğru daraltma şeklindedir. Diğer yön ise bunun karşısında bir direnç oluşturan ve her bir bölümün kendi geleneksel duruşunu devam ettiren anlayıştır. Bunda bölümde kürsü sahibi hocaların hakimiyetinin devam etmesinin rolü büyüktür. Fakat müfredatlara, müfredatların sunduğu ders saati, kredi ve ders içerikleri gibi somut karşılıklarına bakıldığında, sosyoloji eğitiminin içine sokulduğu yeni sistem ve programların bu baskı ve dirençleri kontrol altına alarak bir dengeye kavuşturduğunu ve sosyoloji eğitimine bir standardizasyon getirdiğini söylemek mümkündür.

Açıklayıcı Faktörler

Almanya’daki sosyoloji eğitimin müfredatının yapılanmasını üç faktör belirlemektedir. Bunların ilkinin son 200 senede Alman akademisindeki yaşanan

gelişmelerde bulabiliriz. Son iki faktör ise bu yüzyılda meydana gelmiştir ve şu anki Alman üniversite ve özellikle de Almanya'da sosyoloji eğitiminin belli başlı bir değişim süreci ile karşı karşıya kalmasının önüne açmıştır. Bu üç faktörü kısaca uzun vadeli, orta vadeli ve kısa vadeli faktörler olarak da tanımlayabiliriz.

Uzun vadeli faktör, yukarıda bahsedilen Humboldt reformlarının önünü açtığı Alman (Ordinarius) üniversite yapısı ile 1945 sonrasındaki Alman sosyolojisi içindeki gelişmelerin karşılıklı etkilenmesi olarak tanımlanabilir.

1945'ten önce ya da daha doğrusu 1933'te iktidara gelen Nazi diktatörlüğünden önce Alman sosyolojisi her ne kadar –özellikle 1920'li yıllarda– dünyada akademik lider konumunda olsa da, üniversite ve fakülte seviyesinde kendi başına kurumsallaşmamıştı. Sosyoloji özellikle iktisat fakültesi bünyesinde lisansüstü eğitiminde bir seçmeli ders olarak okutuluyordu. Bunun dışında çoğu sosyolog, sosyoloji diye bir şey okumamıştır. Sosyolojiyi kendi gayretleri ile geliştirmişlerdi. Mesela Max Weber hukuk okumuştur. Akademik çalışmalarına ziraat ve hukuk tarihi ile başlamış, sonra bunu sosyolojiye doğru genişletmişti. 1894 senesinde Freiburg'da Milli İktisat Kürsüsünün başına geçmiş ve burada yaptığı ilk konuşmada, sonradan sosyoloji bilimi için de savunacağı, değerlerden arındırılmış ampirik milli iktisat bilimini anlatmıştı. 1897-1903 arasında ise Heidelberg'te Milli İktisat Kürsüsünün başındadır. Yani kurumsal anlamda Max Weber hiçbir zaman bir sosyoloji kürsüsünün başında olmamıştır. Hatta bir sosyolog olarak adlandırılmayı istememiş, “kendi içinde bir bilim dalı olarak sosyolojinin akademik kuruluşunu isteyenleri tenkit etmiştir”.⁸ Sonraki akademik çalışmalarını kültür sosyolojisine doğru yönelten kardeşi Alfred Weber ise Berlin'de iktisat okumuş ve 1907'de Heidelberg'de Milli İktisat ve Sosyoloji kürsüsünün başına geçmiştir. Bunun dışında Köln'de Leopold Wiese 1919'da Devlet Bilimi (Kamu Yönetimi) ve Sosyoloji kürsüsünün başına geçer. Ama hem Alfred Weber hem de Leopold Wiese'de görüldüğü gibi, her ne kadar sosyoloji ismini taşıyan kürsüler kurulmuşsa da, bunlar başka bilimlerden bağımsız olarak kurumsallaşmamışlardı, yani ya kamu yönetimi ya da iktisadın bir alt birimi olarak algılanmışlardır. Bu dönem hakkında temel olarak şu söylenebilir: Sosyoloji bir bilim dalı olarak tam anlamıyla disiplinleşemese ve sosyolojik çalışmalar birçok farklı disiplinin içine yayılmış bir halde yürütülse

⁸ Wolf. R. Dombrowsky, “Tönnies, Simmel, Weber – Almanya'da Modernizasyona İlk Yaklaşımlar, Güncel Sonuçlar ve Eleştirel Bakış”; İsmail Coşkun (haz.), *75. Yılında Türkiye'de Sosyoloji* içinde, İstanbul: Bağlam yay. , 1991, s. 73.

de, fiili olarak geniş bir akademisyen kitlesinin çalışmaları sosyolojik karakteristikler barındırmaktadır. Bu ise merkezsiz bir sosyoloji ağının oluşmasına yol açmıştır. Daha doğrusu birçok farklı merkezde farklı sosyoloji anlayışları gelişmeye başlamış, bu da “her tarafın diğer taraflara kulak kabarttığı bir bilimsel atmosfer” oluşturmuştur.⁹

1945’ten sonra Alman sosyolojisi teorik ve metodolojik çeşitlilik kazanmıştır. Çünkü 1933 – 1945 kadar sürmüş olan Nazi diktatörlüğü, daha teorik ve felsefi olan klasik Alman sosyolojisini derin bir tahribata maruz bırakmıştır. O dönemde her ne kadar Hans Freyer gibi bazı sosyologlar Nazilerle işbirliğine girmişlerse de, çoğu Karl Mannheim, Wiesengrund Adorno veya Norbert Elias gibi solcu veya Yahudi kökenli akademisyenler ülkeyi terk etmek zorunda kalmışlar ya da Alfred Weber ve Leopold von Wiese gibi akademik hayattan geri çekilmişlerdir.¹⁰

1945’ten sonra Alman sosyolojisi yeniden yapılanmaya girmiş, Amerikalıların yardımı ve teşvikiyle, Wiesengrund Adorno, Rene König, Edwin Scheuch gibi ABD’ye iltica etmiş kişiler Almanya’ya geri getirilerek bu isimlerden Alman üniversitelerinde yeni sosyoloji kürsüleri kurmaları istenmiştir. Bu kişiler, özellikle de König ve Scheuch, Amerikan sosyolojisinden etkilenerek, verilerin toplamasına ve incelemesine dayalı ampirik bir sosyolojiyi temsil ediyorlardı. Bu dönemde faaliyette olan beş sosyoloji araştırma enstitüsünden üçü aralarında Amerikan hükümetinin de olduğu yabancılar tarafından finanse edilmektedir.¹¹ Ama bu “Amerikan” sosyolojisinin Alman sosyolojisine olan etkisi çok uzun sürmedi. Çünkü Plessner, Schelensky gibi ABD’ye iltica etmemiş sosyologlar bu tür sosyolojiye karşı çıkıyorlar ve başka üniversitelerde daha teorik olan veya daha çok pratik sorunların çözümlerini hedefleyen farklı bir sosyoloji anlayışını savunuyorlardı. Böylelikle Göttingen’de Plessner ve Münster’de de Schelensky kendi kürsülerini kurdular. Bunun yanında Adorno ve Horkheimer - her ne kadar ikisi de Amerika’da metodoloji sosyolojisinden etkilenmiş olsalar da –

⁹ Mehmet Ali Akyurt, “Alman Sosyoloji Geleneğinde Hans Freyer ve Sosyolojisi” Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, s. 21. Ülkemize gelerek Ankara ve İstanbul üniversitelerinde hocalık yapan Hans Freyer’in sosyoloji anlayışı üzerine hazırlanmış bu tezde Alman sosyolojisinin gelişimi yine çoğunlukla Freyer üzerinden Alman tarihi ve sosyolojisinin özgünlüğü temelinde okunmaktadır.

¹⁰ M. Rainer Lepsius, “Die sozialwissenschaftliche Emigration und ihre Folgen”, *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, Sonderheft 23/1981, s. 461–495; Hermann Korte, *Einführung in die Geschichte der Soziologie*, 8. Überarbeitet Auflage, Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2006; Cüneyd Dinç, “German Sociology after Unification”, *Sosyoloji Dergisi*, 3. dizi, 20 sayı, 2010.

¹¹ Erwin K. Scheuch, “German Sociology”, Edgar F. ve Marie L. Borgatta (ed.), *Encyclopedia of Sociology*. New York: MacMillan, 1992, s. 764.

Frankfurt'ta daha neo-Marksist ve anti amerikancı bir "Frankfurt Okulu"nu kurdular. Bu üç akımın dışında, hiç bir yere mensup olmayan Ralf Dahrendorf çatışma teorisiyle yeni bir ekol oluşturdu. 1960'ta ise bir reform üniversitesi olan Bielefeld Üniversitesi Sosyoloji kürsüsünün başına sistem teorisyeni Niklas Luhman getirildi.¹²

Yani 1945 sonrası dönemde Almanya'da tek bir sosyoloji gelişmiyor. Farklı kürsülerde içeriği, metodolojisi ve hedefleri de farklı olan çeşitli sosyoloji akımları kuruluyor. Bu akımların temsilcileri birbirlerine karşı düşmanlıkla bakıyorlar ve iki yılda bir yapılan Alman Sosyoloji Topluluğunun (Deutsche Gesellschaft für Soziologie) konferanslarında dinleyiciler bu ekoller arasında yaşanan çok çetin kavgalara şahit oluyorlar. Hatta bu kürsülerin müfredatları o kadar farklıydı ki, mesela 1970'lere kadar bir öğrencinin Köln'de aldığı sosyoloji diploması Münster'de kabul edilmiyordu. Tabii Alman üniversite sisteminin "Ordinarius üniversitesi" yapısı da bu çeşitliliği destekliyor ve hatta tetikliyordu. Çünkü bu sistem belli bir akademik disiplindeki bir akımı temsil eden bir hocaya kendi üniversitesinde mutlak bir akademik ve idari hükümranlık vermektedir. Böylece hoca sırf kendi sosyolojisini geliştirip o üniversitede başka bir sosyoloji anlayışının gelişmesini engelleyebilmektedir. Zaten güçlü araştırma enstitüleri kendi akademik personellerini seçerken özgür oldukları için, kendi öğrencilerini üniversiteye yerleştiriyorlar ve o sosyoloji akımı bir nevi orada kurucu hoca emekliye ayrılrsa ya da ölse de sürekliliğini koruyordu. Böylece Almanya'da bir nevi belli başlı üniversiteler ve onların kurucuları ile özdeşleşmiş farklı sosyolojiler oluşuyor, böylelikle bu kürsüler o akımın bir kalesi haline geliyordu. Ve bu özel yapı tabii ki Alman sosyoloji eğitimini de etkilemiştir, çünkü sosyoloji adına tek bir müfredattan söz edemiyoruz, her üniversitenin kendi müfredatını kendisi belirlemektedir. Bundan dolayı bir öğrencinin Köln'de öğrendiği Münster'de ya da Hamburg'da öğrendiğinden farklı olabilir ve hatta öğrencinin klasik sosyologların eserlerinden bir şey duymadan mezun olabilmesi de aldığı sosyoloji eğitimine göre mümkün olabilmektedir.

Alman sosyoloji eğitimini ve özellikle sosyoloji müfredatını etkileyen orta vadeli faktör olarak 1999'da başlayıp bugün de üniversiteleri şekillendirmeye devam eden Bologna Süreci gösterilebilir. Bologna Süreci, 2010 yılına kadar "Avrupa Yükseköğretim Alanı" yaratmayı hedefleyen bir reform sürecidir. Pek

¹² Lepsius, "Die sozialwissenschaftliche Emigration und ihre Folgen"; Gregor Siefert, Frederieck Abraham, "Studying Sociology in Postwar Germany"; Dinç, "German Sociology after Unification".

çok uluslararası kuruluşun işbirliği ile 46 üye ülke tarafından oluşturulan ve sürdürülen bir süreçtir. Sürece üyelik, hükümetler / devletler arası herhangi bir anlaşmaya dayanmamaktadır. Bologna Süreci kapsamında yayımlanan bildirilerin yasal bir bağlayıcılığı bulunmamaktadır ve süreç tamamen her ülkenin özgür iradeleri ile katıldıkları bir oluşumdur. Bologna Süreci'nin temelleri 1998 yılında Fransa, İtalya, Almanya ve İngiltere eğitim bakanlarının Sorbonne'da gerçekleştirdikleri toplantı sonunda yayımlanan Sorbonne Bildirisi ile atılmıştır. Avrupa'da ortak bir yükseköğretim alanı yaratma fikri ilk kez bu bildiri ile ortaya çıkmıştır. Ancak, Bologna Süreci resmi olarak 1999 yılında Bologna Bildirisi'nin 29 Avrupa ülkesinin yükseköğretimden sorumlu bakanları tarafından imzalanması ve yayımlanması ile başlamıştır.¹³

Bologna süreciyle beraber Alman üniversite eğitim sisteminde üç ana hedef takip edilmiştir. Bunların ilki üniversite eğitim sürecini kısaltmaktır, ki bu 1960'lı yıllarından beri tartışılan bir konudur aslında. Bologna süreci sayesinde, eski direkt yüksek lisans derecesi ile biten 5 senelik eğitim süresi, iki basamaklı 3 + 2 sistemine çevrilmiştir. Yani artık öğrenciler 3 senelik bir lisans eğitiminin ardından isterlerse 2 senelik yüksek lisans programlarına katılabiliyorlar.¹⁴ Bologna sürecinin ikinci temel hedefi ise lisans eğitiminin piyasanın şartlarına uygun olmasıdır. Burada ki anahtar kelime “employability”, yani üniversite eğitimin uygulanabilirliğidir. Üniversitedeki lisans eğitimi, öğrenciyi daha akademik olan yüksek lisans eğitimine hazırlayan bir eğitim olarak görülüyor. Zaten lisans mezunlarının sadece 30% - 40% kadarının yüksek lisans eğitimine kabul edilmesi hedefleniyor. Lisans eğitimi daha çok bir mesleki hazırlık olarak algılanıyor.¹⁵ Bu, insanların sırf kendi gelişimleri için eğitim görmesini savunan hümanist Humboldt idealinden bir geri dönüşür.¹⁶ Üçüncü hedef ise milli eğitimin Avrupalştırılması (Europeanisation), böylelikle üniversiteler arasında öğrenci ve akademisyen değişimi sağlamaktır. Bunun için Bologna sürecine katılan bütün eğitim kurumlarının standart bir eğitim yapısına kavuşması ve bir ülkedeki derslerin başka bir ülkede de tanınması gerekmektedir. Bu yolda atılan somut adımlar Bologna sürecine üye bütün ülkelerin iki basamaklı eğitim

13 YÖK, *Bologna Süreci Nedir?*, <http://bologna.yok.gov.tr/index.php?page=yazi&c=1&i=3>

14 Ulrich Teichler, *Hochschulstrukturen im Umbruch – Eine Bilanz der Reformdynamik seit vier Jahrzehnten*. Frankfurt/Main: Campus Verlag, 2005, s. 320.

15 Teichler, *Hochschulstrukturen im Umbruch*, s. 315; Clemens Knobloch, “Berufsfasaden- der BA als ‘berufsqualifizierender’ Abschluss”; Andrea Leisner, Ingrid Lohman (der.), *Bachelor Bolognese - Erfahrungen mit der neuen Studienstruktur*, Opladen: Verlag Barbara Budrich, 2009, s. 95-110.

16 Franzjörg Baumgart, “Keine Rosen ohne Dornen! - Chancen, Risiken und Nebenwirkungen der neuen BA-MA Studienstruktur.” Andrea Leisner, Ingrid Lohman (der.), *Bachelor Bolognese - Erfahrungen mit der neuen Studienstruktur*, Opladen: Verlag Barbara Budrich, 2009, s. 81-93.

sistemini uygulamaya geçmesi ve ECPS-ECTS gibi kredi sistemini kendi üniversite sistemlerine yerleştirmesidir. Bunun amacı yeni İngilizce yüksek lisans ya da lisans programları açmak ve yurtdışından gelen yabancı öğrencilere daha iyi bir destek sağlamaktır.¹⁷

Bologna süreci Alman üniversitelerindeki sosyoloji eğitimini büyük oranda etkilemiştir. İlk olarak, üniversitenin iki basamaklı olması ve lisans eğitiminin öğrenciyi artık daha çok iş hayatına hazırlaması, sosyoloji müfredatının içeriğini de etkilemiştir. Artık sosyoloji lisans eğitimi iki hedefe yönelmiştir: İlk olarak öğrencileri piyasa şartları için hazırlayacak, böylece üniversitenin verdiği eğitim uygulanabilir hale gelecektir. Bununla beraber yüksek lisans eğitimi yapmak isteyen sosyoloji öğrencilerine bir temel sosyoloji eğitimi verilmesi gerekmektedir tabii olarak. Birinci hedef, sosyoloji müfredatına mesleki seçimi kolaylaştıracak “soft skills” gibi dersler konarak ve önceden zorunlu olmayan meslek stajı zorunlu hale getirilerek yerine getiriliyor. Esas sorun ikinci hedef. Çünkü önceden 5 senede verilen bir eğitim artık 3 seneye indiriliyor ve müfredatı hazırlayanların hangi derslerin lisans seviyesinde hangilerinin yüksek lisans seviyesinde verileceğine karar vermesi gerekiyor. Tabii buradaki esas sorulması gerek soru, lisans mezunu bir sosyologun ne kadar iyi seviyede bir sosyolog olduğudur ve bu kişinin meslek olarak ne yapabileceğidir. Zira eskiden lisans seviyesinde verilen daha akademik sosyoloji eğitimi artık neye yaradığı bilinmeyen bir nevi meslek sosyolojisine dönüşmekte ve zaten sosyologlar için dar olan meslek piyasasına bir yığın yeni sosyologları sürülmektedir.

Diğer taraftan Bologna süreci sosyoloji müfredatının dışında daha somut sorunları da beraberinde getiriyor. Bu sorunların belki en önemlisi ders yükünün ciddi bir biçimde çoğalması ve zorunlu modüler ders sistemine geçilmesidir. Eski sosyoloji müfredatlarında öğrencilerin çok az zorunlu dersleri vardı ve öğrenciler çoğu dersi kendileri seçiyorlar, kendi ders planlarını kendileri hazırlıyorlardı. Bologna süreci ile beraber bütün derslerin zorunlu olduğu ve seçme olanağının kısıtlandığı modüler sisteme geçildi. Bununla beraber ders yükü çoğaldı. Yani eskiden öğrenciler üniversite için daha az çalışıp staj, para kazanma veya sosyal etkinlikler gibi üniversite dışı işler ile uğraşmak için vakit bulabiliyorlardı, ki bu artık mümkün değil. Bunun tabii bir sosyal yan etkisi de var. Üniversite dışında geçimini kazanmak zorunda kalan öğrenciler için bu

17 Teichler, *Hochschulstrukturen im Umbruch*, s. 320.

yeni sistem fırsat tanımıyor. Bu da daha yoksul öğrencilerin üniversite eğitimine girmesini engelliyor.

Tabii bunun dışında Bologna süreci, vaat ettiği hedefleri yerine getirmekte de zorlanıyor. Mesela en önemli hedef olan eğitimin Avrupalştırılması, yani Avrupa'daki bütün üniversitelerin diplomalarının karşılıklı tanınması ve eğitimin belli bir standarda getirilmesinde yoğun sorunlar yaşanıyor. Çoğu zaman bir ülkede herhangi bir üniversiteden alınan lisans diploması, başka bir ülkedeki bir yüksek lisans programında kabul görmüyor. Hatta Almanya'da bile bazı üniversiteler belli bilim dallarında yüksek lisansa girmek için, sadece bazı üniversitelerin lisans mezuniyetini kabul ediyorlar ya da onlara öncelik tanıyorlar. Bütün bu sorunlardan dolayı Almanya'da Bologna süreci ve reformlar yoğun bir şekilde eleştirilmektedir. Hatta 2009 senesinde Bologna Reformuna karşı geniş katılımlı öğrenci protesto gösterileri gerçekleşmiştir.

Almanya'daki sosyoloji eğitimini belki şu an etkilemese de, gelecekte hem sosyoloji eğitiminin yapısını hem de Alman akademisinin yapısını etkileyebileceğini öngörebileceğimiz son ve en yeni faktör ise üniversiteler arası akademik bir rekabet oluşturulması yönünde yapılan çalışmalardır. 2005 senesinde Schröder hükümeti tarafından Almanya'da Harvard, Cambridge, Oxford üniversiteleri gibi elit üniversiteler yaratma girişimi başlatılmıştır. Bu "Excellence Initiative" denilen girişim çerçevesinde üniversiteler, araştırma kurumları ve "Graduate School"lar hükümete gelecekleri hakkında projeler sunuyorlar. Hükümetin uygun gördüğü geliştirme projeleri desteklemek için devlet 2005'i takip eden dört sene için toplam 1,9 milyar Avro dağıtmıştır. Uluslararası bilirkişilerin raporlarına dayanılarak böylece 2006 senesinde üç (TU Karlsruhe, Ludwig Maximilian Universität München, TU München) ve 2007 senesinde altı tane (RWTH Aachen, FU Berlin, Freiburg, Göttingen, Heidelberg, Konstanz) üniversite "elit üniversite" unvanını almıştır ve devletten yukarıda belirtilen mali desteği alma hakkına kavuşmuşlardır. 2010 senesinde bu sefer 2,4 milyar Avroluk bir mali destek için yeni bir süreç başlatılmıştır. Burada belki belirtilmesi gereken konu bu mali desteğin üniversitelerin belli başlı araştırma alanları için olduğunu ve ilk doktora eğitimi hariç üniversite eğitiminin desteklenmesi için ayrılmamış olmasıdır.

"Excellence Initiative" ilk etap da üniversite ve özellikle de sosyoloji eğitimini – çünkü destek daha çok fen ve teknik ağırlıklı üniversiteler ve araştırma kurumlarına gitti – etkilemese de, gelecekte etkilemesi beklenmektedir. Çünkü üniversiteler arası yaratılmaya çalışılan bu rekabet, eskiden geçerli olan

üniversiteler arası eşitlik paradigmasını ortadan kaldırıyor ve üniversite camiasını ikiye bölüyor. Bir tarafta “bilimin fenerleri” olan elit üniversiteler. Bunlar gelecekte daha çok araştırma üniversitelerine dönüşüp, artık sırf yüksek lisans ve doktora eğitime odaklanabilirler. Bu üniversitelerdeki sosyoloji eğitiminin daha akademik olması beklenebilir. Öbür tarafta bu mali desteği alamayan “kitle üniversiteleri”, ki bunlar da gelecekte belki daha çok lisans ve yüksek lisans seviyesinde bir meslek eğitimi veren eğitim kurumlarına dönüşebilirler.¹⁸ Bu süreç diğer taraftan da Almanya’daki sosyoloji eğitiminin geleceğini belirsiz bir konuma da sürüklemektedir. Çünkü hangi üniversitelerin hangi projeler ve konseptler ile mali desteğe kavuştuğuna bakıldığında, bunların daha çok teknik ağırlıklı üniversiteler olduğu görülmektedir.¹⁹ Yani sosyal bilimleri geliştirmek bir üniversite için çok kârlı bir olay değildir. Bu tabii gelecekte elit üniversitelerin sosyal bilimler için bütçeden ne kadar kaynak ayıracaklar ve kâr getirmeyen sosyal bilimleri ne kadar destekleyecek sorularını da beraberinde getiriyor. Diğer yandan “kitle üniversitelerinin” meslek eğitime odaklanması sosyoloji eğitimi nasıl etkileyecek, bu da cevaplanması gereken diğer bir önemli bir soru.

Sonuç olarak Almanya’daki sosyoloji eğitiminin, Almanya’daki bütün üniversite eğitimi gibi köklü bir yapısal değişim ile karşı karşıya kaldığı söylenebilir. Bologna süreci ve şu anki “Excellence Initiative” Almanya’daki sosyoloji eğitimi için yeni bir yapılanmayı beraber getirdi ve eğitimi derin bir şekilde etkiledi, etkilemeye de devam ediyor. Eski sistemde görülmediği şekliyle öğrencileri iş hayatına yönlendirmeyi ve hazırlamayı hedefleyen dersler sosyoloji müfredatının içine giriyor. Sosyoloji eğitimi –en azından lisans seviyesinde– Humboldt idealine uygun bir akademik eğitimden piyasanın şartlarına uygun bir mesleki eğitime dönüşüyor ve bu kendisini güncel sosyoloji müfredatında da gösteriyor. Ama buna karşın sosyolojinin müfredatları arasındaki farklar hâlâ devam ediyor. Sosyoloji eğitimindeki yapısal değişim tekil bir sosyoloji eğitime doğru gitmiyor, daha çok lisans seviyesindeki sosyoloji eğitiminin içeriğini piyasanın isteklerine göre şekillendiriyor. Ama bunun dışında üniversitelerin belli başlı sosyoloji profilleri devam ediyor. Niklas Luhman’ın Bielefeld’deki sosyoloji geleneği hâlâ Frankfurt Okulu’nun ya da Köln üniversitesinin (ampirik) sosyoloji eğitiminden çok farklı bir içeriğe sahip. Sonuç olarak Almanya’daki sosyoloji eğitimi 200 senelik bir çerçeve

18 Michael Hartman, “Die Excellence Initiative – ein Paradigmenwechsel in der deutschen Hochschulpolitik”, *Leviathan*, 34. yıl, 4. sayı, 2006; s. 447-465.

19 Hartman, “Die Excellence Initiative”, s. 450.

içinde yolunu çizmiş ve kurumsallaşmıştır. Bu çerçeve her ne kadar bir yapısal dönüşüme uğruyor olsa da, sosyoloji eğitiminin içeriğini hâlâ belirlemektedir.

Sosyoloji Bölümlerinin Ders Planları / “Modulkatalog”lar

Lisans

Hamburg: <http://www.sozialwiss.uni-hamburg.de/onTEAM/preview/Isocz/studium/ba.html>

Frankfurt: http://www.gesellschaftswissenschaften.uni-frankfurt.de/index.pl/ba_sociologie

Mannheim: http://home.sowi.uni-mannheim.de/soziologie/b_a_sociologie/index.html

Bielefeld: <http://www.zfl.uni-bielefeld.de/studium/bachelor/soziologie/module>

Jena: http://www.sociologie.uni-jena.de/Bachelor_Studiumsufbau.html

Münster: http://egora.uni-muenster.de/ifs/studiengang_2fach_bachelor.shtml

HU Berlin: [http://www.sowi.hu-](http://www.sowi.hu-berlin.de/lehrbereiche/sag/studium/copy_of_lehrveranstaltungen#wintersemester-2010-2011)

[berlin.de/lehrbereiche/sag/studium/copy_of_lehrveranstaltungen#wintersemester-2010-2011](http://www.sowi.hu-berlin.de/lehrbereiche/sag/studium/copy_of_lehrveranstaltungen#wintersemester-2010-2011)

Yüksek Lisans

Jena: http://www.sociologie.uni-jena.de/Master_Studiumsufbau.html

Köln: <http://www.wiso-studienberatungszentrum.uni-koeln.de/index.php?seite=30>

Bielefeld: <http://www.zfl.uni-bielefeld.de/studium/master-as/soziologie>

Hamburg: [http://www.wiso.uni-](http://www.wiso.uni-hamburg.de/fileadmin/wiso_sozialwissenschaften/Studienbuero/Studiengaenge/Soziologie/MA-Soziologie/MA-Soz-Akkreditierung_kurz.pdf)

[hamburg.de/fileadmin/wiso_sozialwissenschaften/Studienbuero/Studiengaenge/Soziologie/MA-Soziologie/MA-Soz-Akkreditierung_kurz.pdf](http://www.wiso.uni-hamburg.de/fileadmin/wiso_sozialwissenschaften/Studienbuero/Studiengaenge/Soziologie/MA-Soziologie/MA-Soz-Akkreditierung_kurz.pdf)

Münster: http://egora.uni-muenster.de/ifs/studiengang_master_sozial.shtml

